

УДК : 376.37
МРНТИ: 14.35.01

А.Н.Аутаева ¹, А.С.Аман ²

¹ ғылыми жетекшісі, психол.ғ.к., доцент, akbota-n@mail.ru

²Абай атындағы Қазақ Ұлттық педагогикалық университеті, 7М01902 – Арнайы педагогика:
Логопедия мамандығының 2 курс магистранты, arai.aman98@mail.ru

^{1,2}Абай атындағы ҚазҰПУ, Алматы қаласы, Қазақстан

СӨЙЛЕУ ТІЛІ ЖАЛПЫ ДАМЫМАҒАН МЕКТЕП ЖАСЫНА ДЕЙІНГІ БАЛАЛАРДЫҢ КӨРУ-МОТОРИКАЛЫҚ КООРДИНАЦИЯСЫН ДАМУЫ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Аңдатпа

Бұл мақалада мектепке дейінгі жалпы сөйлеу тілі дамымаған балалардың көру-моторикалық дамуының ерекшеліктері жайлы қарастырылады. Көру-моторикалық координация – бұл біруақыттағы көру және қозғалыс анализаторларының ортақ әрекетінің нәтижесінде болатын қозғалыстардың үйлесімі мен олардың элементтері болып табылады.

Сөйлеу тілі жалпы дамымаған мектеп жасына дейінгі балаларда көру-моторикалық координациясын дамыту өте маңызды, өйткені баланың бүкіл өмірі тек киіну үшін ғана емес, сонымен қатар сурет салу, жазу, сонымен қатар көптеген әртүрлі тұрмыстық және оқу әрекеттерін орындау үшін қажет қолдар мен саусақтардың дәл үйлестірілген қимылдарын қолдануды қажет етеді. Бала кейін мектепке барғанда жазуды үйренуі үшін ең алдымен көру-моторикалық координациясы жеткілікті деңгейде дамуы өте маңызды.

Тірек сөздер: сөйлеу тілінің дамымауы, көру-моторикалық координация, мектепке дейінгі балалар

А.Н.Аутаева ¹, А.С.Аман ²

¹ научный руководитель, к.психол.н., доцент, akbota-n@mail.ru

²КазНПУ имени Абая, магистрант 2 курса по специальности 7М01902-Специальная педагогика:
Логопедия arai.aman98@mail.ru,

^{1,2}КазНПУ имени Абая, город Алматы, Казахстан

ОСОБЕННОСТИ РАЗВИТИЯ ЗРИТЕЛЬНО-МОТОРНОЙ КООРДИНАЦИИ У ДОШКОЛЬНИКОВ С ОБЩИМ НЕДОРАЗВИТИЕМ РЕЧИ

Аннотация

В данной статье рассматриваются особенности развития зрительно-моторной координации у детей с общим недоразвитием речи дошкольного возраста. Зрительно-моторная координация – это согласованность движений и их элементов в результате совместной и одновременной деятельности зрительного и двигательного анализаторов. Развитие навыков зрительно-моторной координации у детей старшего дошкольного возраста при системном недоразвитии речи важно потому, что вся дальнейшая жизнь ребенка потребует использования точных, координированных движений кистей и пальцев, которые необходимы не только, чтобы одеваться, но и рисовать, писать, а также выполнять множество разнообразных как бытовых, так и учебных действий, впоследствии обучение письму в школе. А письмо – сложный координационный навык, требующий сформированной зрительно-моторной координации, правильной координации всего тела, слаженной работы мышц всей руки и работы мелких мышц кисти.

Ключевые слова: недоразвитием речи, зрительно-моторная координация, дети дошкольного возраста

A.N. Autaeva¹ A.S.Aman²

¹ Scientific supervisor, Candidate of Psychological Sciences, Head of Department of Special Education, akbota-n@mail.ru

² Abai KazNPU, 2st-year master's student in the specialty 7M01902, Special pedagogy: Speech therapy arai.aman98@mail.ru,

^{1,2} Kazakh National Pedagogical University named after Abay, Almaty city, Kazakhstan

FEATURES OF THE DEVELOPMENT OF VISUAL-MOTOR COORDINATION IN PRESCHOOLERS WITH GENERAL SPEECH UNDERDEVELOPMENT

Abstract

This article discusses the features of the development of visual-motor coordination in children with general speech underdevelopment of preschool age. Hand-eye coordination is the consistency of movements and their elements as a result of joint and simultaneous activity of the visual and motor analyzers. The development of visual-motor coordination skills in older preschool children with systemic speech underdevelopment is important because the whole future life of the child will require the use of precise, coordinated movements of the hands and fingers, which are necessary not only to dress, but also to draw, write, and perform a variety of both household and educational activities, subsequently, learning to write at school. And writing is a complex coordination skill that requires formed visual-motor coordination, proper coordination of the whole body, coordinated work of the muscles of the whole arm and the work of the small muscles of the hand.

Keywords: speech underdevelopment, hand-eye coordination, preschool children

Кіріспе. Мектепке дейінгі жастағы баланың толыққанды дамуы көру-моторикалық координациясынсыз мүмкін емес, себебі заттық, ойын, өнімді, перцептивті әрекет пен мектепке дейінгі өз-өзіне қызмет көрсету дағдыларын меңгеруге, сондай-ақ мектепте нақты координацияланған қозғалыстарды орындауға қажетті графо-моторлық дағдыларды меңгеруі үшін қажет. Одан бөлек, баланың көрумоторлық координациясының дамуы баланың сөйлеу қабілетінің, ерікті зейіні, есте сақтау, ойлауының дамуымен тығыз байланысты.

Көру-моторлық координация оқу мен жазуды меңгеру үшін өте қажет, таным және бейнелеу дағдыларын дамыту процесіне сүйенетін маңызды функция болып табылады. Сондықтан бұл қабілеттердің қалыптасу дәрежесі баланың мектепке дайындығының маңызды көрсеткіштерінің бірі болып табылады. Көру-моторлық координация - жазуды, математика, бейнелеу өнері, еңбекке баулу және т. б. сияқты пәндердің мазмұнын меңгеру үшін қажетті графикалық-моторлық және құрастыру дағдылардың құрамдас бөліктерінің бірі.

Зерттеу әдістемесі. Көру-моторлық координация жазуға дайындықты қалыптастыруда маңызды орын алады. А. Р. Лурия графикалық жазу дағдылары адамның оқу іс-әрекетімен байланысты және жазбаша сөйлеу процесіне қызмет етеді деген пікір білдірді [16, 30]. Көру арқылы бала қоршаған шындықты зерттейді, оның қозғалысын басқарады, соның арқасында олар жетілдірілген және дәл болады. Көз мектеп жасына дейінгі баланың визуалды анализаторының бақылауымен заттармен әрекет ету арқылы қолды "үйретеді". Көз көреді - қол бейнелейді - мұндай бірлік және екі органның тығыз өзара әрекеттесуі, қол мен көздің келісілген әрекеттері мектеп жасына дейінгі жаста олардың дәйекті және тең дамуы жағдайында қол жеткізіледі. Осылайша, көру-моторлық координация – бұл қол мен көздің үйлесімді әрекеті деп айтуға болады [1].

Қол мен көздің үйлестірілген жұмысы мидың сенсорлық және моторлық аймағы арқылы жүзеге асырылады. Сенсорлық жүйе (көру, есту, иіс сезу, жанасу) алынған ақпаратты нақты анықталған аймаққа бағыттайды. Мұндай аймақтар (қозғалтқыш аймақтары) бұлшықет талшықтарының моторикасына, жұмысына да жауап береді. Моториканы немесе сезім мүшелерін бақылау міндетін алмаған басқа бөлімдер ассоциативті деп аталады. Олардың жауапкершілік саласы - сөйлеу тілі болып табылады. Барлық аймақтардың өзара әрекеттесуінің арқасында қоршаған әлемді тануға, әртүрлі дағдыларды игеруге ықпал ететін көру-моторлық координация қалыптасады. Баланың желке аймақтары, көру аймақтары және ми қыртысының алдыңғы мотор бөліктері арасындағы байланыстарды қалыптастыру үшін кескіндерді жүйелі түрде мотор-графикалық түрде көшіру,

заттармен әрекеттерді орындау қажет, бұл қол-көзді үйлестіру дағдыларын игеруге ықпал етеді. Көрнекі үлгілер бойынша жұмыстарды сәтті орындау визуалды анализатордың қозғалыс реакцияларымен, жетекші қолдың саусақтарының моторикасымен үйлестірілуі болған жағдайда ғана мүмкін болатындығы аталады.

Бала мектепке барған кезде қалыптасуы керек дағдылардың бірі – нақты қимылдарды дамыту. Адамның психикалық дамуында көп нәрсе оның өз қолын қаншалықты басқаратындығымен анықталады, және бұл тәуелділік өте күрделі: орталық жүйке жүйесінің дамуы балаға көрген және естіген нәрсені өзі жүзеге асыратын қозғалыс бағыты мен траекториясымен байланыстыруға мүмкіндік береді, ал қол қимылдарын жетілдіру өз кезегінде мидың сөйлеу орталығының дамуын тездетеді, демек, сөйлеу қабілетіне ықпал етеді. Мидағы ең үлкен аймақтар қолдың, әсіресе ең үлкен саусақтың қозғалысына "қызмет етеді". Қозғалыстардың толыққанды дамуы - ақыл-ой әрекетінің қажетті кезеңі мен шарты болып табылады.

Көріп талдау мен қолдың қозғалысы арасындағы байланыс туылғаннан болмайды, олар тиісті қызмет түрлерінде біртіндеп қалыптасады және түзетіледі. Олар бала көріп жасалған жоспар бойынша және көру бақылауымен іс-әрекеттерді орындауға, визуалды түрде ұсынылған ақпаратты оның қозғалыстық-графикалық аналогына жедел аударуға мәжбүр болған кезде дами бастайды. Мұндай әрекет жүйелі болған кезде ғана көру-моторлық координация сапалы дамиды. Көру-моторлық координацияны қалыптасуы бірқатар кезеңдерден өтеді. Е. М. Мاستюкова қолдың ұсақ моторикасы мен көру-моторлық координациясының дамуын жас кезеңдері бойынша сипаттады.

Туылғаннан бастап бір айға дейін баланың қозғалысы ретсіз, Робинзонның ұстау рефлексі дамиды, ал баланың саусақтары жұдырыққа қысылады. Екі айда бала қолына салынған затты бүкіл алақанымен 2-3 секунд ұстайды, саусақтардың ырғақты қимылдары байқалады – қысу және босату (көбінесе ему кезінде), демалу кезінде баланың саусақтары жұдырыққа қысылады. Екі айдың аяғында жандану кезінде қолдың лақтырылуы байқалады. Үш айға дейін қолдың қозғалысы сөзсіз рефлекторлық сипатта болады. Үш айдан бастап балалар қолына салынған затты 10 секундқа дейін ұстайды, оны аузына тартады, ему кезінде саусақтарымен өте жігерлі ырғақты қимылдар жасайды, қолдарымен визуалды бақылаусыз сермеп жүреді. Үш айдан кейін, әрине, рефлекторлық қозғалыстармен қатар, шартты рефлекторлар да пайда болады. Осылайша, төрт айда сөзсіз рефлекторлық сипаттағы қозғалыстар басым болады: балалардың алақандары жиі ашылады - балалар оларды біріктіреді, саусақтарын біріктіреді, қолына салынған затты 20 секундқа дейін ұстайды. Балалар қолдарын суға шапалақтайды, өздеріне қызығушылық танытады, қолдарын сезінеді, көзбен бақылап қолдарын қайта сермеуге тырысады. Шартты рефлекторлық сипаттағы қозғалыстар пайда болады: балалар қолын затқа созады, оған жабысады. Бұл жағдайда саусақтардың қимылдары сараланбайды. 5 айда бала сөзсіз рефлекторлық сипаттағы келесі қозғалыстарды орындайды: бас бармақты басқаларға қарсы қою, саусақтардың қатысуы басым болған кезде затты ұстап алу. Ұзақ уақыт бойы (бірнеше минут) балалар белгісіз дыбыстар шығара отырып, қолдарымен ырғақты соққыларын орындайды. Шартты рефлекторлық сипаттағы қозғалыстар: балалар қолдарын жақын затқа созады, бірақ алысқа жетпейді. Қолдарын анасына созады.

Алты-жеті айдан бастап балалар ойыншықты қолына салса, ырғақты түрде қолдарын сермеп, оны сермеп, көбінесе затты бір қолынан екінші қолына ауыстырады. Затты ұстаған кезде саусақтардың қозғалысы сараланған болады. Сондай-ақ, балалар ваннаны сумен көргенде қолдарын бұлғайды (олар оны шапалақтағандай), қолдар сабынмен жақындаған кезде қолдарын қорғай алады. Шамамен сегіз айдан бастап балалар таңдалған ойыншықты мықтап қысады, кішкентай заттарды екі саусағымен, ал үлкендерін алақанымен алады. Олар басқа адамның, қуыршақтың мұрнын, көзін және т.б. көрсетеді. Қоштасу кезінде қол бұлғайды, бір қолдың функциялары басым бола бастайды. 9 айдан кейін манипуляциялық әрекет қалыптаса бастайды.

Он-он бір айда балалар бір затты екіншісіне қолдана алады, екі затпен манипуляцияның пайда болуы тән: олар таяқшаны тесікке салып, қораптың қақпағын шешіп, киеді. Қайталанатын әрекеттер пайда бола бастайды-ойыншықты бесіктен (манежден) еденге лақтыру, бір затты екіншісіне төсеу. Ересек адамның заттық әрекеттеріне еліктеу пайда болады. Он екі айда балалар ішу кезінде шыныаяқты ұстап, заттармен ойнайды. Бұрын үйреген әрекеттерді жетілдіреді. Іс-әрекеттерді жалпылау және жаңа объектілерге көшіру байқалады.

1 жылы 1 ай – 1 жыл 3 айда бас бармақтың ұшы, содан кейін сұқ саусақ іске қосылады. Кейіннен барлық саусақтардың салыстырмалы түрде ұсақ қозғалыстарының қарқынды дамуы байқалады, ол ерте балалық шақта жалғасады. Бас бармақты басқаларға қарсы қою басталған кезең ерекше маңызға ие – осы уақыттан бастап саусақтардың қалған бөлігі еркін қозғалады.

1 жыл 3 айда балалар қасық пен шанышқыны қолданады, қарындашпен сурет салады (әдетте шеңберлер), қарындашпен тік және көлденең штрихтарға еліктей алады, бірнеше заттарды басқарады; әрекеттердің дұрыс реттілігі байқалады. Бала құмды шөмішпен алып, шелекке салады. Киіндіру кезінде олар киюге көмектеседі. Олар көзді, мұрынды және т.б. дұрыс көрсете бастайды. Кітаптың беттерін парақтайды, қағазды кәмпитке салып орайды.

Сонымен, онтогенездегі көру-моторлық координациясының дамуы келесідей жүзеге асырылатындығын атап өтуге болады: 1-2 жаста балалар бір қолында екі затты ұстайды; қарындашпен сурет салады, кітаптың беттерін аударады, бір-бірінің үстіне 2-ден 6-ға дейін текшелер қояды. 2-3 жасында олар қораптарды ашып, мазмұнын аударып тастайды, құм мен сазбен ойнайды, қақпақтарды ашады, қайшыны пайдаланады, саусақпен бояйды, моншақтарды байлайды, қарындашты саусақпен ұстайды, пішіндерді бірнеше жолмен көшіреді, 9 текшеден құрастырады және салады. 3-4 жасында балалар қарындаштармен немесе түрлі-түсті қарындаштармен сурет салады, 9 текшеден көп ғимараттар салады, қағазды бір реттен артық бүктейді. 4-5 жас аралығында балалар сөмкедегі заттарды жанасу арқылы анықтайды, пластилиннен мүсіндейді (2-ден 3 бөлікке дейін), етіктің бауын байлайды.

Көру - моторлық координациясының сәтті қалыптасуының шарттары құрастыру, сызу, салу, және т.б. Егер мектепке дейінгі жаста бала бұл әрекеттерді сирек орындауы керек болса, онда шүйдедегі көру аймақтары мен ми қыртысының алдыңғы қозғалтқыш бөліктері арасындағы байланыс қалыптаспайды. Тіпті көп сурет салатын, бірақ бір затқа қарап сурет салмайтын, үлгілерді көшірмейтін балаларда да көз бен қолдың қозғалысын үйлестіру өте әлсіз болуы мүмкін (сурет салу, бұл жағдайда негізінен қолмен жұмыс жасау дағдысы ретінде жүзеге асырылады) және бастауыш мектеп жасында көру-моторлық координациясының айтарлықтай дамымауы байқалуы мүмкін. Моториканың жеткіліксіздігі қол-көзді үйлестірудің белгілі бір деңгейін қажет ететін көптеген әрекеттерді орындау мүмкіндігіне теріс әсер етеді.

Қол қимылдарының дәлдігі мен саралануын үйлестіру, талдау және бақылау дағдылары қалыптасқан баланың мектеп жағдайында оқуға психологиялық дайындығы, еңбек тәртібіндегі моториканы саналы түрде игеру мүмкіндігі, жазу, графикалық құрылыс, сурет салу сияқты қозғалыс дағдыларының күрделі формалары және т.б. көрсетеді. Көру-моторлық координациясын жақсы дамыған бастауыш сынып оқушылары жазу дағдыларын игеруде, математикалық дағдыларды (сандарды жазу, сурет салу), бейнелеу және еңбек дағдыларын қалыптастыруда әлдеқайда аз қиындықтарға тап болады және мектепке оңай бейімделеді. Жоғарыда айтылғандардың барлығына байланысты көру-моторлық координациясын дамыту және түзету бойынша арнайы ұйымдастырылған сабақтарды өткізудің маңыздылығы туралы қорытынды жасауға болады.

Осылайша, көру-моторлық координациясы психиканың элементі болып табылады және мидың төбе-самай-шүйде бөліктерінің жұмысымен қамтамасыз етілетін көру және қозғалыс анализаторларының бірлескен және бір мезгілде жұмыс істеуі нәтижесінде қозғалыстар мен олардың элементтерін көру бақылауымен үйлестіру процесі ретінде анықталады. Көру және қозғалыс анализаторларының бірлескен және бір мезгілде жұмыс істеуі нәтижесінде қозғалыстар мен олардың элементтерінің көру бақылауымен үйлесімділігін қалыптастыру-қол-көзді үйлестіру баланың толыққанды дамуы үшін үлкен маңызға ие және өзіне-өзі қызмет көрсету дағдыларын, мектепке дейінгі жаста қоршаған әлемді тану процесінде жүреді және ересек мектеп жасына дейінгі баланың оқуға дайындығын анықтайтын факторлардың бірі болып табылады.

Көру-моторлық координация оқу мен жазуды меңгеру үшін өте қажет танымдық және бейнелеу дағдыларын дамыту процесіне сүйенетін маңызды функция болып табылады. Сондықтан бұл қабілеттердің қалыптасу дәрежесі баланың мектепке дайындығының маңызды көрсеткіштерінің бірі болып табылады. көру-моторлық координация - жазуды қалыптастыру үшін қажетті графикалық-моторлық дағдылардың құрамдас бөліктерінің бірі. Сонымен, А. Р. Лурия графикалық жазу дағдылары адамның оқу іс-әрекетімен байланысты және жазу процесіне қызмет етеді деген пікір айтты.

Көру-моторлық координация мектеп жасына дейінгі балалардың жазуға дайындығын қалыптастыруда маңызды орын алады. Көру арқылы бала қоршаған шындықты зерттейді, оның қозғалысын басқарады, соның арқасында олар жетілдірілген және дәл болады. Көз қолды "үйретеді", ал бала манипуляциялайтын заттардағы қолмен қозғалыстар арқылы көбірек жаңа ақпарат ашылады. Көз көреді – қол бейнелейді-мұндай бірлік және екі органның тығыз өзара әрекеттесуі мектеп жасына дейінгі жаста олардың дәйекті және тең дамуы жағдайында қол жеткізіледі. Осылайша, визуалды-моторлық үйлестіру – бұл қол мен көздің үйлесімді әрекеттері деп айтуға болады.

Балалардағы көріп қабылдаудың жетіспеушілігі сыртқы әлемнің көрнекі көрінісін тек бұзылуға әкелмейді, сонымен бірге Л.С. Выготский жазған көрнекі-бейнелі іс-әрекет негізінде құрылған барлық басқа психикалық процестердің қалыптасуының негізін бұзады. Бұл онтогенез процесінде, атап айтқанда, мектеп жасына дейінгі жаста көріп қабылдаудың тұтас процесін жүзеге асырудағы жас дамуының ерекшеліктері мен қиындықтарын бағалаудың маңыздылығы мен қажеттілігін көрсетеді.

Көріп қабылдау - бұл әртүрлі операцияларды қамтитын күрделі жүйелік процесс: объектіні тану, объектінің қасиеттерін талдау, оның маңыздылығын бағалау, мотивке және нақты когнитивті тапсырмаға сәйкес шешім қабылдау, бұл Т.Г. Бетелева, Д. А. Фарбердің еңбектерінде анықталған.

Өткен ғасырдың алпысыншы жылдары постнатальды онтогенездегі көріп қабылдаудың және оның қалыптасуының маңыздылығын зерттеушілер В. А. Ганзен, В. Д. Глезер, В.П. Зинченко, М. Фростиг зерттеген. Зерттеушілер көріп қабылдаудың қалыптасу дәрежесінің баланың когнитивті дамуына әсерін анықтады.

Поморский университетінде Л.В. Соколова алған мәліметтер көріп қабылдаудың даму деңгейінің балаларда оқу дағдысын қалыптастырудың сәттілігіне әсерін көрсетеді, өйткені оқу процесін толыққанды жүзеге асыру үшін әріптер мен сөздердің эталондарын көріп нақты жаңғыртуды, келіп түскен көрнекі ақпаратты сүзуді қамтамасыз ететін көріп қабылдаудың жеткілікті қалыптасқан механизмдері қажет. Сәйкестікті зерттеу барысында көріп қабылдаудың жас көрсеткіштеріне даму деңгейі жас көрсеткіштеріне сәйкес келетін көріп қабылдау деңгейі бар оқушылардың оқу дағдыларын дамыту көрсеткіштері жоғары екендігі анықталды. Көріп қабылдаудың жас көрсеткіштеріне сәйкестікті зерттеу барысында даму деңгейі жас көрсеткіштеріне сәйкес келетін көріп қабылдау деңгейі бар оқушылардың оқу дағдыларын даму көрсеткіштері жоғары екендігі анықталды. Осыған ұқсас мәліметтер бастауыш сынып оқушылары М.М. Безруких пен О. Ю Кресченконың бастауыш сынып оқушыларының қиындықтарының себептерін талдау кезінде алынды.

Демек, көріп қабылдауды қалыптастыру мектепке дейінгі білім берудің маңызды міндеттерінің бірі болып табылады, өйткені оның негізінде мектепте жазу мен оқудың негізгі дағдылары қалыптасады. Бұл процестердің тиімділігі көру-кеңістіктік, моторлық дағдылардың қалыптасуына, көзбен іздеуге тікелей байланысты, бұл балаларға графикалық формалар арасында қажетті нәрсені көзбен көру арқылы ажыратуға, мәтінді дәл көшіруге, кеңістіктік ұғымдармен жұмыс істей білуге мүмкіндік береді, бұл N. Sovik, Tseng M.H., K. P. Feder жұмыстарында сенімді түрде көрсетілген. Жалпы көріп қабылдаудың және оның жеке компоненттерінің қалыптаспауы J. Rosner, H. A. Solan, T.V. Ахутина анықтағандай, оқуда ерекше проблемалар туғызады.

Зерттеушілер жазу жылдамдығы көру-моторлық интеграциясының қалыптасу дәрежесіне, визуалды ақпаратты, соның ішінде жадты өңдеуге байланысты екенін анықтады. Өткен ғасырдың соңында Д.М. Feagans және О.К. Гриффин бірлескен авторлармен бірге көріп қабылдаудың жетіспеушілігі немесе жеткіліксіз даму деңгейі оқу қиындықтарының себебі болып табылатындығын анықтады. Зерттеушілер көру қабілетінің қалыптаспауы мен оқуды үйренудегі табыстылық арасындағы байланысты зерттеп, 6 және 7 жастағы көру қабілетінің қалыптасу деңгейі төмен балалардың оқуда нашар оқитынын, сондай-ақ бақылау тобындағы балалармен және оқуда қиындықтары бар, бірақ көру қабілетінің қалыптасу деңгейі қалыпты балалармен салыстырғанда бастауыш мектепте оқу үлгерімі төмен екенін анықтады. Көру - моторлық координациясы дағдысын қалыптастыру баланың координациялық қабілеттерінің қалыптасу деңгейінің жай-күйін қарастырудан бастаған жөн. М.М. Безруких, О.Б. Иншакова, Л.А. Венгер, Н.И. Гуткина сияқты зерттеушілер өз зерттеулерінде балалардағы көру-моторлық координациясының қалыптасу қасиеттерін және оның қалыптасу деңгейін зерттеу әдістерін талдайды [2].

Зерттеу нәтижелері. Сөйлеу тілі жалпы дамымаған мектеп жасына дейінгі балалардың көру-моторикалық координациясының ерекшеліктерін анықтау үшін анықтаушы эксперимент жүргізілді. Анықтаушы экспериментке сөйлеу қабілеті бұзылған 5-6 жастағы 51 бала қатысты.

Қатысушылардың көру-моторикалық координациясын даму деңгейін анықтау үшін М.М.Безруких пен Л.В.Морозованың «5-7,5 лет жастағы балалардың көріп қабылдау деңгейін анықтауға» арналған әдістеменің 9 тапсырмадан тұратын 1-субтесті таңдалды [3]. Зерттеу барысында балалар тобына бақылау жүргізілді, алынған мәліметтер жазылды. Бұл әдіс және белгілі бір тапсырмалар сериясы зерттеу міндеттеріне сәйкес өзгертілді. Диагностика кезеңі 2022 жылдың қазан айында жүргізілді.

Кесте – 1. Жүргізілген әдістемелерден алынған нәтижелер.

Қатысушылар саны	Әрбір тест бойынша алынған нәтиже								
	Тест 1	Тест 2	Тест 3	Тест 4	Тест 5	Тест 6	Тест 7	Тест 8	Тест 9
51 (100%)	85%	80%	60%	100%	35%	40%	35%	25%	25%

Жүргізілген диагностикалық тапсырмаға сәйкес, жалпы сөйлеу тілі дамымаған балалардың нәтижелері әртүрлі болды. Ең оңай, қатысушылардың барлығы 4-тапсырманы өте жақсы орындап шықты (4-тапсырма: жоғарыдан төменге қарай түзу сызық сызу).

Талқылау. Алынған нәтижеге сәйкес, қатысушы балалар 2 топқа топтастырылды.

9 бала жақсы нәтиже көрсетті. Олар берілген нұсқаулықтарды түсініп, есте сақтап, дұрыс орындады. Әдістеменің 2-3 тапсырма және 5-9 тапсырмаларын орындау процесін талдау бұл балалардағы жіберген негізгі қиындықтар өздігінен сызылған сызықтардың берілген үлгіден шамалы айырмашылықтармен жасалғандығына, белгіленген сызықтардың шегінен шықпайтындығына, фигураны дөңгелектеу немесе сызу кезінде олар қарындашты қағаздан көтеріп, кішігірім қателіктермен жұмыс жасайтындығына байланысты деген қорытынды жасауға мүмкіндік берді.

18 бала орташа нәтиже көрсетті. Олар берілген нұсқаулықтарды жартылай дұрыс орындады.

№2 және № 5 тапсырмаларды орындау процесін талдау брысында мектеп жасына дейінгі балалар сызықты айқын үзілістермен, өткір бұрыштармен немесе тармақтармен, сондай-ақ үлкен түзетулермен салғаны байқалды.

№3 және № 6 тапсырмаларды орындау кезінде бұл балалар қисық сызық сызды, бірақ белгіленген сызықтардың шегінен аспады.

Әдістеменің №7-9 тапсырмасын орындау кезінде осы топтағы балалар, өздігінен сызылған сызықтар, фигуралар берілген үлгіден аз айырмашылықтармен орындалды.

24 қатысушы берілген тапсырмаларды бұл топтағы қатысушылар 1-2 тапсырманы ғана орындай алды, олардың сызықтары біркелкі емес, тоқтап жасайды, ал өздігінен бейнеленген сызықтарды, фигураларды берілген үлгіден үлкен ауытқулармен орындайды.

Қорытынды. Алынған деректерді талдау көру-моторикалық үйлестіруге негізделген тапсырмаларды орындау кезінде сөйлеу тілі бұзылыстары бар 5-6 жастағы мектеп жасына дейінгі балалардың негізгі қиындықтарын анықтауға мүмкіндік берді: балалардың тапсырмаға деген қызығушылықтары қысқа болады және тез шаршайды; берілген параметрлер бойынша және шектеулі жазықтықта сызықтар жүргізудегі қиындықтар байқалады.

Осылайша, зерттеу нәтижелері сөйлеу тілі бұзылыстары бар 5-6 жастағы мектеп жасына дейінгі балаларда көру-моторикалық координациясының даму деңгейі жеткіліксіз деңгейде (орташадан төмен және төмен) екенін көрсетті, бұл осы бағытта логопедиялық жұмысты ұйымдастыру барысында балалардың көру-моторикалық координациясын да дамыту бойынша түзете-дамыту жұмыстары жүргізілуі керектігі туралы қорытынды жасауға мүмкіндік берді.

Пайдаланған әдебиеттер тізімі:

1. А.Р. Лурия и современная нейропсихология /Под ред. Хомской Е.Д., Цветковой Л.С., Зейгарник Б.В. – М., 1982.

2. Осипова, Л.Б. Развитие осязания и мелкой моторики: коррекционно-развивающая программа для детей младшего дошкольного возраста с нарушениями зрения (косоглазие и амблиопия) / Л.Б. Осипова. – Челябинск: Цицеро, 2011. – 60 с.
3. Безруких М.М., Морозова Л.В. Методика комплексной диагностики зрительного восприятия у детей 5,0-7,0 лет. – Ульяновск, 1994. - 58с.
4. Төлебиева Г.Н. Жалпы сөйлеу тілі дамымаған балалардың сөйлеу пілінің дамуында фонематикалық түсінігінің рөлі.// «Білім беру жүйесіне мамандарды даярлаудың заманауи мәселелері» республикалық ғылыми-әдістемелік конференция материалдары. 1-бөлім (2010). – Қарағанды, 2010.
5. Левина, Р. Е. Общая характеристика недоразвития речи у детей и его влияние на овладение письмом [Текст] : пособие для логопедов и студентов дефектол. фак. пед. институтов / Р. Е. Левина ; под ред. Л. С. Волковой. – М. : ВЛАДОС, 2003. – 480 с.
6. Развитие мышления у детей с нарушениями слуха: метод. пособие для секции дефектологии и первичных организаций Педагогического общества РСФСР в спецшколах для детей с нарушениями слуха. Центральный совет / под ред. Т. В. Розановой. М., 1993.
7. Neville H. Sensory Deprivation and Brain Plasticity // International Journal of Education and Research. 2013. Vol. 1. № 10. P. 24–32
8. Сеченов, И.М. Осязание как чувство, соответствующее зрению [Текст] / И.М. Сеченов. – М.: Гос.Полит.издат, 1997.
9. Бернштейн, Н.А. Очерки о физиологии движений и физиологии активности [Текст] / Н.А. Бернштейн. – М.: 1966
10. Визель, Т.Е. Основы нейропсихологии [Текст]: учеб. для студ. вузов / Т.Е. Визель. – М.: АСТ, 2009. – 384 с
11. Кольцова М.М. Двигательная активность и развитие функций мозга ребенка [Текст] / М.М.Кольцова. – М., 1973

УДК : 376-056.26

МРНТИ: 14.29.00

А.К.Сатова¹, А.А.Төлеубаева²

¹ғылыми жетекшісі, психология ғылымдарының докторы, профессор

²7M01906-Арнайы педагогика: Инклюзивті білім беру мамандығының 2 курс магистранты,
aiutamapovna@mail.ru,

^{1,2}Абай атындағы ҚазҰПУ, Алматы қаласы, Қазақстан

ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУ ЖАҒДАЙЫНДА ЛОГОПЕД ПЕН МҰҒАЛІМДЕРДІҢ ТОПТЫҚ ЖҰМЫСЫНЫҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Аңдатпа

Ұсынылып отырған мақалада логопед пен педагог мамандарының командалық жұмыс жүргізудің теориялық және әдістемелік негіздері қарастырылды. Мақалада зерттеу жұмысында инклюзивті мектепте логопед маманы және сынып жетекшілері, әдіскерлер, пән мұғалімдері арасындағы сауалнамалар, диагностикалық тесттердің нәтижесі көрсетілген. Топтық (командалық) жұмысты түрін, сипатын, ерекшеліктерін анықтау мақсатында жүргізілген эксперименттің нәтижелері көрсетілген. Топтық жұмысқа қатысты әдістемелер негізі, инклюзивті білім берудегі негізгі міндеттер, ерекшеліктер негізінде сауалнама қорытындылары мен зерттеу нәтижелері талданды. Инклюзивті білім берудегі логопед пен басқа педагогтердің топтық жұмысын ұйымдастырдағы мақсаты мен міндеттері айқындала отырып, жұмыстың ғылыми және теориялық-әдіснамалық тұрғыдан ерекшеліктері толық ашылды.

Түйін сөздер: инклюзивті білім беру, логопед, сынып жетекші, инклюзивті мектеп, топтық жұмыс